

NOTITIE Ontwikkeling van de duurzame korte keten

1. Inleiding

Tijdens de voorbereiding van het Landbouwakkoord in het voorjaar van 2023, is aan de 'subtafel' Korte Keten hard gewerkt aan een voorstel rondom het versterken van de Korte Keten¹. Vanuit de hoofdtafel van het Landbouwakkoord was brede steun voor het voorstel, maar na het wegvallen van het Landbouwakkoord is dit initiatief weer op de achtergrond geraakt. Met de onderhandelingen rondom een nieuw kabinet willen we de Korte Keten weer naar voren brengen als één van de kansrijke transitiepaden naar een duurzame landbouw, en betogen we daarbij dat gerichte ondersteuning van deze sector in opkomst noodzakelijk is.

Door samenwerking tussen onze verschillende maatschappelijke initiatieven² rondom de korte keten én tussen regio's wordt voorkomen dat publiek geld, zoals nu het geval is, op meerdere plekken wordt besteed aan de ontwikkeling van dezelfde kennis en instrumenten en zorgt sturing op concrete doelstellingen voor effectiviteit van beleid en middelen. Daarom pleiten we voor een Steunpunt Korte Keten, gedragen door onze gezamenlijke initiatieven en de verschillende betrokken publieke bestuurslagen (Rijk, IPO, VNG). In deze notitie schetsen we de kansen, de huidige barrières, de thema's die het Steunpunt volgens ons zou moeten oppakken en de basisuitgangspunten voor de organisatie van een Steunpunt Korte Keten.

2. Kansen voor de duurzame korte keten

Er is nog steeds veel onrust en onduidelijkheid in de ontwikkeling van de landbouw. Stikstof, bemesting, water, extreme weersomstandigheden, dierenwelzijn, natuurkwaliteit en biodiversiteit vragen aandacht. Boeren en tuinders wensen toekomstperspectief en een stabiel verdienmodel. Hoe geven we de benodigde verandering van de landbouw vorm? Wat ons betreft is de ontwikkeling van de korte voedselketen een relevant transitiepad dat de komende kabinetsperiode uitwerking verdient. Hieronder een aantal argumenten.

- Perspectief voor boeren en lokale voedselondernemers
Het traditionele agrarisch bedrijf staat onder druk: minder dan de helft van de boeren heeft een bedrijfsopvolger. Voedsel produceren voor de eigen regio kan een stabiele inkomstenbron genereren, sociale waardering versterken en weer perspectief bieden aan jonge boeren. Steeds meer agrariërs richten zich daarom op afzet in de korte keten of verkennen de mogelijkheden daartoe. Onderlinge afstemming in gebiedsprocessen rondom de korte keten kunnen zorgen voor een breed aanbod van basisproducten en bij voorkeur ook lokaal verwerkte producten in samenwerking met lokale ondernemers.
- Voedselzekerheid
Voedsel vanuit de 'lange keten' maakt ons afhankelijk van buitenlandse producenten en transport en daardoor kwetsbaar voor mondiale crises. Dat is de afgelopen jaren wel gebleken. Een groter aandeel van lokale duurzame producten maakt ons voedselsysteem robuuster en onze samenleving weerbaarder. Door afspraken te maken over de productie en de afname van lokale en regionale producten ontstaat nieuw vertrouwen en kansen voor ondernemers, een grotere

¹ Met korte keten bedoelen we een voedselsysteem met zo min mogelijk schakels tussen producent (boer) en consument, dat zorgt voor verse, lokale producten met minder CO²-uitstoot, een eerlijke prijs voor de maker en transparantie over herkomst en productiewijze, vaak via directe verkoop (boerderijwinkel, markt) of regionale samenwerkingen. Het gaat om het verkleinen van de afstand én het aantal tussenpersonen (groothandel, verpakker), met voordelen zoals minder voedselverspilling, economische steun voor de regio en herstel van de band tussen boer en burger.

² De landelijk actieve ondertekenaars van deze notitie wensen samen te werken in een Steunpunt Korte Keten en streven naar een gezamenlijk publiek belang bij de ontwikkeling van de korte keten. Zij werken in de uitwerking graag samen met regionale korte keten organisaties, kennisinstellingen en ook commerciële partners.

voedselzekerheid en toegang tot duurzaam, gezond en betaalbaar voedsel voor burgers en andere afnemers.

- Gezondheid en leefomgeving

Wel 95% van de chronische ziektes worden in verband gebracht met leefstijl, waarvan voeding een belangrijk onderdeel is. Consumenten weten weinig over de herkomst van hun voedsel en de neveneffecten van hun eetpatroon. Interactie over gezondheid en duurzaamheid van voedsel in een rechtstreeks contact tussen boer en burger maakt mensen bewust van hun voeding en leefstijl en kan mensen helpen bij de keuze voor een eetpatroon dat positief bijdraagt aan gezondheid en een gezonde leefomgeving.

- Klimaat en biodiversiteit

Een landbouwsysteem dat werkt aan bodemgezondheid, minder input zoals kunstmest, veevoer van ver weg of gebruik van fossiele brandstoffen draagt minder bij aan klimaatverandering. Als bodemgezondheid uitgangspunt is en polyculturen (o.a. kruidenrijke weiden, weidegang en gemengde teelten) ondersteund met een geschikt waterpeil kunnen gedijen, ontstaat ruimte voor herstel van de biodiversiteit en verrijking van het landschap. Juist in de korte keten kunnen deze aspecten tot uitdrukking komen in een waardering van de consument.

- Vitale gemeenschappen

Ontwikkeling van de lokale korte keten vergroot de vitaliteit van de lokale gemeenschap, omdat producent en consument elkaar weer ontmoeten, burgers waardering kunnen tonen voor duurzame productiewijzen en de consument een eerlijke prijs betaalt die direct aan de lokale producent ten goede komt. Lokale voedselproductie draagt ook bij aan de (nieuwe) lokale eetcultuur, gemeenschapsvorming rondom voedsel en creëert kansen voor hoogwaardige toerisme en recreatie. Lokale voedselgemeenschappen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan sociale cohesie, bestrijding van eenzaamheid en signalering en opvang van mensen in nood. Hierbij kunnen ook onderwerpen als gemeenschappelijk eigendom van grond, eiwittransitie, dierwaardige veehouderij en aantrekkelijkheid van landschap aan de orde komen.

- Verspilling

Door kortere lijnen en productie en oogst op bestelling vermindert het verlies en bederf van goede producten. Ook consumptie van lokale seizoensproducten beperkt verspilling in de keten.

3. **Behoeft**e aan ondersteuning

Ondanks de grote maatschappelijke meerwaarde zien we om ons heen dat de korte keten initiatieven het niet makkelijk hebben. Het volume is nog marginaal en qua prijsvorming zitten de producten vaak in het hogere segment. Dat is ook logisch: in de bestaande keten worden maatschappelijke kosten geëxternaliseerd en is de logistiek door schaalgrootte geoptimaliseerd. Nieuwe korte ketenpartijen beginnen daarom altijd op achterstand en zullen vaak – binnen de huidige voorwaarden – op een hogere kostprijs uitkomen omdat ze (een deel van de) maatschappelijke kosten wél internaliseren. Waar lopen veel korte keteninitiatieven tegenaan?

- Beperkte toegang tot kennis Kennisontwikkeling is van belang om de gehele korte keten (van producent tot consument) verder te ontwikkelen. Denk hierbij aan het voldoen aan wet- en regelgeving, het versterken van de kwaliteit van lokale productie, het ontwikkelen van lokale verwerkingscapaciteit voor verbreding van het aanbod, ondersteuning bij ruimtelijke ordeningsbeleid bij gemeenten en provincies, stimuleren van lokale vraag en monitoring van waardecreatie in de keten.

- Transparantie en marketing De maatschappelijke waardecreatie in de korte keten biedt kansen voor boeren en korte keten ondernemers, maar hoe kan die waardecreatie zichtbaar worden gemaakt voor afnemers? Hoe en met welke boodschap worden die afnemers het beste bereikt? Erg lastig voor de individuele ondernemer. Enkel een gezamenlijke aanpak leidt tot perspectieven voor substantiële afzet.

- Startende markt Afstemming van productievolumes op de vraag naar lokale producten en diversiteit van het aanbod draagt bij aan een succesvolle marktontwikkeling. Hiervoor zal in de

opstartperiode een rol zijn voor een regionale 'marktmeester' voor de korte keten die vanuit een neutrale rol de benodigde netwerken rondom vraag en aanbod en afstemming over volume en diversiteit aan producten tot ontwikkeling kan brengen.

- Diverse bestelsystemen en individuele logistiek Werken vanuit veel verschillende bestelsystemen draagt niet bij aan het succes van de korte keten. Effectieve ICT ondersteuning voor lokale vragende partijen en lokale aanbieders, gekoppeld aan aanvullende producten uit de regio (eventueel ook van verder weg) en een efficiënte regionale logistiek die daarop aansluit, is de grote uitdaging voor veel korte keten initiatieven. Hiervoor is regionale afstemming en investering in onderlinge relaties en samenwerking nodig, naast effectieve technische systemen. Een vraag bij de ontwikkeling van deze instrumenten is of het eigendom ook bij het collectief van belanghebbende partijen moet liggen om risico op nieuwe concentratie van belangen en risico op verkoop van cruciale systemen te verkleinen.
- Marktmacht Om een level playing field te creëren zullen belemmeringen in bestaande structuren aan de orde moeten worden gesteld, bijvoorbeeld aanbestedingseisen, certificeringseisen of marktmacht van grote spelers (margeverdeling bij retailorganisaties, kick-back fee's van groothandels etc). Veel van de huidige gangbare eisen en voorwaarden werken in het voordeel van grote marktpartijen.
- Financiering Financieringsmogelijkheden en (landbouw)subsidies zijn moeilijk toegankelijk voor korte keten initiatieven en zijn vaak gericht op individuele ondernemers en niet op samenwerking in een gebied.

Een landelijk Steunpunt Korte Keten voor kennisuitwisseling, ondersteuning van regionale initiatieven, informatievoorziening voor ondernemers, lokale voedselinitiatieven en overheden, en voor het oplossen van terugkerende knelpunten is daarom noodzakelijk. In aanvulling daarop is een professionele regionale aanpak nodig, in samenwerking met de bestaande korte keten ondernemers, lokale voedselinitiatieven en lokale overheden, om de korte keten in de regio's goed tot ontwikkeling te brengen.

4. Thema's voor Steunpunt Korte Keten

Relevante thema's voor landelijke ondersteuning:

- Versterken en verspreiden van de kennis over productkwaliteit, voedselveiligheid, duurzaamheid & dierenwelzijn, en over het vormen van regionale samenwerkingsverbanden voor voedselinitiatieven en ondernemers
- Stimuleren van standaarden voor transparantie over herkomst, prijsvorming en productiewijze via oa (streek)keurmerken & het participatief garantiesysteem (PGS)
- Ontwikkeling van modellen voor efficiënte en betaalbare logistiek en het beschikbaar maken van informatie over kenmerken van beschikbare ICT-platforms voor de korte keten
- Stimuleren van een faciliterende overheid met regionale voedselstrategieën, inzet op regionale ketensamenwerking, ondersteunende wet- en regelgeving (o.a. ruimtelijke ordening) en betere toegang tot grond
- Organiseren van vindbaarheid (gezamenlijke kaart), inspiratie en promotie & communicatie over belang van de korte keten, o.a. door delen van voorbeelden uit de diverse regio's
- Stimuleren van een 'level playing field' bij overheids catering, zorg, retail etc

Ondersteuning op regionale schaal:

- Afstemmen van lokale en regionale vraag en aanbod in opstartfase door onafhankelijke 'marktmeester'
- Versterking van boer-burger relaties, lokale voedselgemeenschappen en regionale culturele waarden
- Stimulering van regionale samenwerking (ook met recreatie- en toeristische sector) door o.a. gezamenlijke marketing en storytelling
- Promotie van diversiteit en streekeigenheid met lokale zaden, rassen en producten

5. Werkwijze Steunpunt Korte Keten

In een landelijk Steunpunt Korte Keten kunnen de bovengenoemde thema's verder worden ontwikkeld en de beschikbare kennis en instrumenten worden gedeeld. Ook korte keten adviseurs kunnen via dit Steunpunt Korte Keten beter worden opgeleid en beter vindbaar zijn.

Een Steunpunt zou moeten worden gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Aansturing door onafhankelijke partners van het Steunpunt (geen directe commerciële belangen)
- Afstemming met verschillende overheidslagen (Rijk, provincies, gemeenten)
- Ontwikkeling van diverse thema's (zie hierboven) en delen van ondersteunende instrumenten, o.a. in samenwerking met kennispartners en onderwijs
- Loketfunctie voor vragen, uitvoering ondersteuning in samenwerking met diverse partnerorganisaties vanuit reeds bestaande kennis en programma's
- Monitoring, evaluatie en doorontwikkeling thema's ten behoeve van de korte keten en zichtbaarheid van waardecreatie

Om de korte keten als volwaardig transitiepad te ontwikkelen is er in deze fase van ontwikkeling ondersteuning nodig vanuit het publieke domein. De ondertekenende organisaties, allemaal werkend vanuit een brede groep belanghebbenden bij de ontwikkeling van de korte keten, wensen dit Steunpunt Korte Keten gezamenlijk tot ontwikkeling te brengen. Voor de ontwikkeling van het Steunpunt zal het collectief van ondertekenende partijen eerst een programma van vier jaar uitwerken, waarbij naar schatting een bedrag van 500.000€ per jaar nodig zal zijn. Daarnaast zal er geld vrijgemaakt moeten worden voor ondersteuning in de diverse regio's. Naast de ondertekenende partijen zijn er een groot aantal regionale korte keten organisaties, betrokken onderwijsinstellingen en kennisinstituten en ook vele commerciële organisaties, die de korte keten in enige vorm ondersteunen. Ook zij zullen betrokken worden bij het beoogde Steunpunt Korte Keten.

Ondertekenende organisaties

- Albert Kooy, Dutch Cuisine
- Alex Spieker, LTO Vakgroep Multifunctionele Landbouw
- Bert van Ruitenbeek, Groenboerenplan, Stichting Demeter
- Conny Taheij, Stadslandbouw Nederland
- Eline Veninga, Lenteland
- Floris Visser, Public Food
- Gerard Teuling, Future Up (nieuwe naam MVO Nederland)
- Henk Renting, Voedsel Anders
- Hub Jongen, Natuur- en Milieufederaties
- Jan Wieringa, Federatie van Agro-ecologische Boeren
- Johannes Lankester, Duurzame Gemeenschappen - De Voedselwerkplaats
- Johannes Regelink, Burgerboerderijen Nederland
- Kees Rezelman, Herenboeren Nederland
- Liane Lankreijer, Nationaal Voedselberaad
- Luuk Schouten, Biotuinders Vereniging
- Maria van Boxtel, Van Eigen Erf
- Patrick de Haan, CSA Netwerk Nederland
- Paulien Kruiper, PGS Netwerk Nederland
- René de Bruin, Streekeigen Producten Nederland (SPN)
- Sanne Smeets, Caring Farmers
- Bregje Hamelynck, Transitiecoalitie Voedsel (facilitator)

Voor contact over dit initiatief:

Bregje Hamelynck, Transitiecoalitie Voedsel
bregje@transitiecoalitievoedsel.nl

René de Bruin, Streekeigen Producten Nederland
rdbruin@streekwijzer.nl